

การถักทอสันติภาพในภาย่อย

IPP
8

Insider Peacebuilders Platform

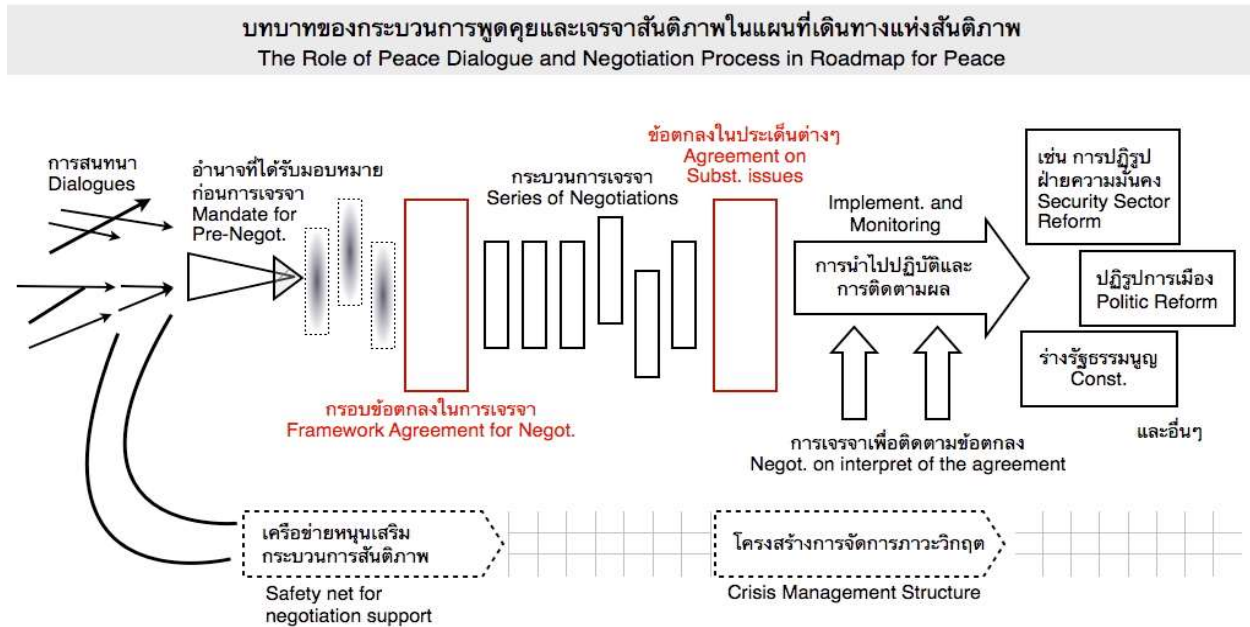
พื้นที่กลางสร้างสันติภาพจากคนใน

ธันวาคม
2555
ปัตตานี

หัวข้อ:	การถกทสนัฒภาพในภาพย่อ
วิทยากร:	Dr.Norbert Ropers ที่ปรึกษาอาวุโส สถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้
เวลา:	15-16 ธันวาคม 2555
สถานที่:	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

"การทำให้เกิดสนัฒภาพได้ต้องครอบคลุมทุกภาคส่วนและทุกความคิดเห็น...
เราต้องมานั่งคิดด้วยกันเพื่อนำงานทั้งหมดประกอบเข้าด้วยกัน
เพื่อเชื่อมกับแผนสนัฒภาพในภาพใหญ่ให้ได้"

วง IPP ครั้งที่แล้ว เราพูดถึงการพูดคุยเจรจาในแผนที่เดินทางสนัฒภาพแบบใหญ่ (ตามภาพประกอบ) ซึ่งเป็นการผลักดันของคน "ระดับบน" ระดับการเมืองที่มีอำนาจตัดสินใจเชิงโครงสร้างจากทั้งสองฝ่ายมานั่งพูดคุยเจรจาเพื่อหาทางออกไปด้วยกัน เดินไปด้วยกัน

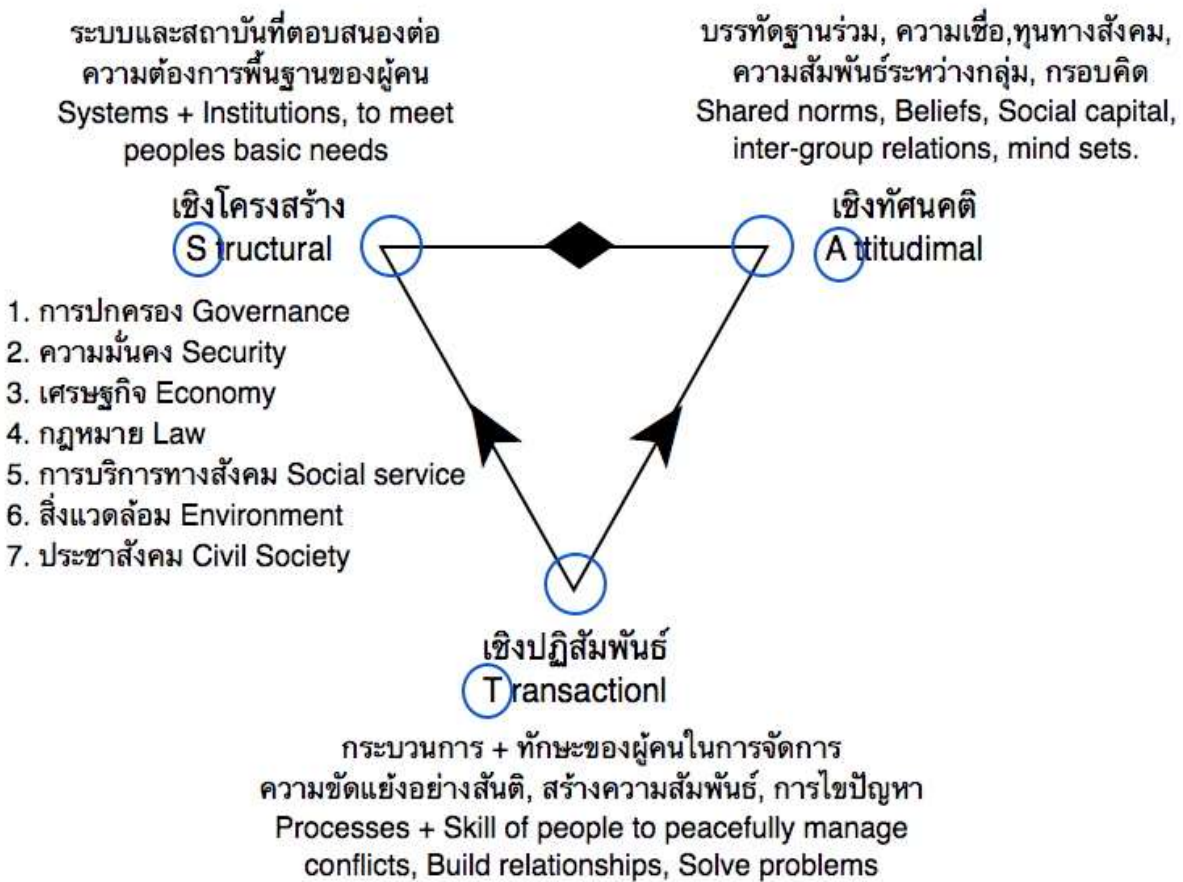
แต่อย่างไรก็ตาม สนัฒภาพแบบนี้จะทำให้เกิดผลได้ระดับหนึ่งเท่านั้น หากต้องการจะสร้างสนัฒภาพเชิงบวกจำเป็นต้องใช้คน "ระดับฐาน" ในสังคมที่ประกอบด้วยภาคประชาสังคม ชุมชน และประชาชนระดับรากหญ้า ซึ่งจะมีโจทย์สำคัญคือ จะเชื่อมโยงสิ่งที่แต่ละคนกำลังทำอยู่ได้อย่างไร

เชื่อมชิ้นส่วนงานย่อย หนูนทางเดินสันติภาพใหญ่ด้วย 'SAT Model'

คำถามที่เป็นโจทย์ใหญ่ของเรา คือสิ่งที่เราทำ งานของเรา จะเชื่อมโยง หนุนเสริม และต่อเติมกันได้อย่างไร?

เครื่องมือหนึ่งที่จะนำมาวิเคราะห์ตรวจสอบประเด็นดังกล่าว คือ 'SAT Model' ในสนามของนักสันติศึกษามักนำเครื่องมือนี้มาใช้กันบ่อยครั้งและถูกนำไปใช้ในหลายพื้นที่ความขัดแย้ง รวมถึงความขัดแย้งในพื้นที่ตะวันออกกลาง กลุ่มประเทศอาหรับ และปากีสถานด้วย

3 ปริมณฑลของการเปลี่ยนแปลงไปสู่สันติ
3 realms of peaceful change - SAT model

S - Structure (เชิงโครงสร้าง)

โครงสร้าง หมายถึงระบบและสถาบันที่ตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของผู้คน โครงสร้างที่เราคุ้นเคยกันอย่างดี เช่น ความเป็นองค์กร การปกครอง ความมั่นคง เศรษฐกิจ กฎหมาย การบริการทางสังคม สิ่งแวดล้อม และประชาสังคม เป็นต้น และยังมีโครงสร้างอีกแบบหนึ่ง คือ โครงสร้างอะไรก็ตามที่ทำให้ความรุนแรงยังดำรงอยู่ได้ ความสำคัญของโครงสร้างแบบนี้ ทำให้ความขัดแย้งไม่จบสิ้น ข้ำโครงสร้าง(อำพราง)ดังกล่าวถูกสร้างขึ้นมาจนกลายเป็นสาเหตุที่ทำให้

ความขัดแย้งและรุนแรงนี้ยึดเยื้อเรื้อรังอย่างไม่เห็นจุดสิ้นสุด กล่าวคือ โครงสร้าง(อำนาจ)ดังกล่าว โดยตัวมันเองเป็นทั้งปัญหาและทางออก เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว เราจะเปลี่ยนโครงสร้าง(อำนาจ)นี้อย่างไรให้เกิดสันติภาพ

ส่วนใหญ่ เมื่อเราพูดถึงความขัดแย้งหรือพูดถึงทางออกของปัญหา ก็มักจะพูดถึงเรื่องพวกนี้ บางคนบอกต้องมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด บางคนบอกต้องมีการเคารพสิทธิมนุษยชน บางคนบอกว่าโครงสร้างการปกครองคือปัญหาต้องเปลี่ยน บางคนบอกว่าต้องมีการพัฒนาชุมชน ทั้งหมดเหล่านี้เป็นเรื่องของโครงสร้างเป็นมิติหนึ่งที่สำคัญ จำเป็นและต้องแก้ไข เพราะหากไม่มีการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างก็จะมีสันติภาพ

เมื่อพิจารณาถึงเชิงโครงสร้าง ก็จะมีการถกเถียงอย่างต่อเนื่องถึงอีกเรื่องหนึ่งคือ เช่น หากจะต้องพัฒนาชุมชน เศรษฐกิจ การเมือง ความมั่นคง ฯลฯ แต่ยังมีอีกหนึ่งมิติที่สำคัญ คือ ความคิดความรู้สึก ความเชื่อของคน สิ่งนี้เรียกว่าทัศนคติ

A – Attitudinal (เชิงทัศนคติ)

ทัศนคติ หมายถึง **บรรทัดฐานร่วม ความเชื่อ ทูทางสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม กรอบคิด** เป็นต้น เช่น คนกลุ่มหนึ่งอาจจะบอกว่า ต้องรักษาความเป็นไทย เพราะนี่คือประเทศไทย ขณะที่ผู้คนอีกกลุ่มหนึ่งอาจจะบอกว่าเราต้องรักษาความเป็นมลายูด้วย เพราะประเทศไทยประกอบด้วยชนชาติพันธุ์หลายชาติพันธุ์รวมตัวกันและพัฒนากันจนเป็นรัฐชาติเหล่านี้เป็นตัวอย่างของวิธีคิด “เชิงทัศนคติ” เป็นความเชื่อ เป็นความคิด ความรู้สึกไม่ตรงกัน ที่นี้เมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นแล้ว จะทำอย่างไรให้ผู้คนที่มีความรู้สึก ความคิด ความเชื่อต่างกันอยู่ด้วยกันได้ จะต้องมีการปรับหรือทำความเข้าใจกันอย่างไร

ในแง่แล้ว โครงสร้างและทัศนคติจึงเชื่อมโยงไม่แยกขาดจากกัน จะอาศัยอันใดอันหนึ่งในการทำให้เกิดสันติภาพไม่ได้ ต้องอาศัยไปด้วยกัน อาทิ ทัศนคติ ความเชื่อบางอย่างก็สามารถที่จะลดปัญหาความขัดแย้งได้ หากมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างบางอย่าง เช่น โครงสร้างทางการเมือง การกระจายอำนาจ การให้อิสระในวิถีชีวิต บังคับเหล่านี้จะไปตอบโจทย์กลุ่มคนที่รู้สึกตัวเองยังไม่ได้มีอิสระเท่าเทียมในอัตลักษณ์ของตัวเอง เป็นต้น อย่างไรก็ตามเมื่อมี(วิธีคิด)เชิงโครงสร้างรวมทั้งเชิงทัศนคติแล้ว ทั้งสองส่วนนี้ต้องการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันด้วยตนเอง เพราะการจะเปลี่ยนแปลงสิ่งใดต้องมีการปฏิสัมพันธ์กัน และมีกระบวนการบางอย่างที่ทำให้ผู้คนได้เข้ามาปฏิสัมพันธ์ เพื่อช่วยแก้ปัญหา

T – Transactional (เชิงปฏิสัมพันธ์)

ปฏิสัมพันธ์ หมายถึง **กระบวนการและทักษะของผู้คนในการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติ สร้างความสัมพันธ์รวมทั้งการหาหนทางวิธีแก้ไขปัญหาร่วมกัน** เมื่อพิจารณาเห็นทั้งสามมุมแล้ว จะเห็นว่างานที่แต่ละคนกำลังทำอยู่อย่างคร่ำเคร่ง อย่างน้อยจะไปตกอยู่ที่มุมใดมุมหนึ่ง เช่น เรื่องของโครงสร้าง กิจกรรมการสร้างสันติภาพ หรือความเคลื่อนไหว การขับเคลื่อนทางสังคมที่กำลังร่วมทำกันอยู่ ทั้งการผลักดันการกระจายอำนาจ การรณรงค์เรื่องสิทธิมนุษยชน การรณรงค์เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม การบังคับใช้กฎหมาย เหล่านี้เป็นต้น ส่วนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในเชิงทัศนคติ อาจจะ

เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเพื่อสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน กิจกรรมการเปิดพื้นที่พูดคุยเพื่อทำความเข้าใจความคิดเห็นที่แตกต่างกัน กิจกรรมเหล่านี้เป็นเรื่องของการปรับเปลี่ยนทัศนคติ ส่วนมุมมองท้าย เชิงปฏิสัมพันธ์ จะเป็นสิ่งที่เราทำมาทั้งหมดในทุกวงไอบีพีทีที่ผ่านมา คือ เป็นความพยายามในเชิงกระบวนการ เพื่อสร้างพื้นที่ให้ผู้คนที่มีความคิดต่าง จุดยืน และความสนใจที่แตกต่างกัน เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

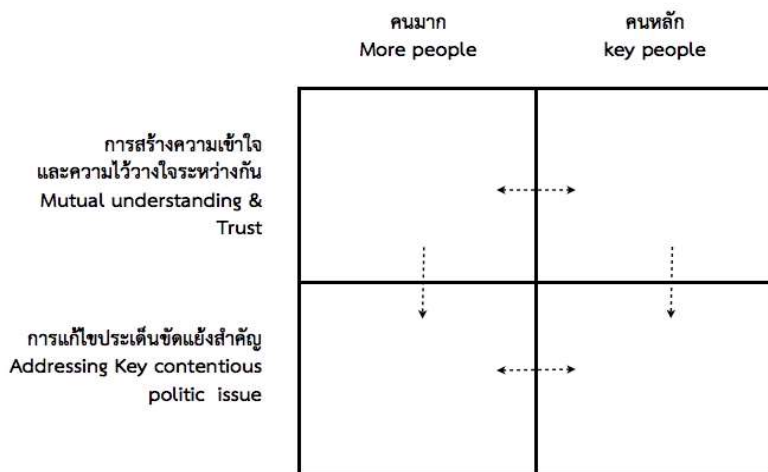
ประเด็นสำคัญของ 'SAT Model' คือ **การปรับเปลี่ยนเพียงแค่มุมใดมุมหนึ่ง ไม่สามารถทำให้ความขัดแย้งและความรุนแรงจบลงได้ สันติภาพจะเกิดได้ต้องมีความพยายามปรับทั้ง 3 มุมนี้ไปด้วยกัน**

สมมติว่าวันหนึ่งมีการปรับโครงสร้างการปกครองท้องถิ่นรูปแบบพิเศษไม่ว่ารูปแบบใดก็ตาม แต่ทว่าทัศนคติวิถีคิดของคนทั้งประเทศ และคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ยังเหมือนเดิมเช่นที่เป็นอยู่วันนี้ ก็ไม่มีทางที่จะแก้ไขความขัดแย้งได้สำเร็จ เช่นเดียวกัน หากเราจัดการประชุมแลกเปลี่ยนไปอีกร้อยครั้งพันครั้ง แต่ว่ากิจกรรมเหล่านั้นไม่ได้ตอบโจทย์เรื่องโครงสร้าง หรือการจัดการทัศนคติ จะจัดอีกกี่ครั้งย่อมถือว่าเสียเปล่าทั้งสิ้น

สรุป คือเครื่องมือนี้จะช่วยตรวจสอบให้เห็นว่างานที่เรากำลังทำอยู่นั้น มีตำแหน่งแห่งที่อยู่ตรงไหน เป็นงานที่เน้นหนักเชิงโครงสร้าง ทัศนคติ หรือปฏิสัมพันธ์ และสิ่งที่เราต้องการให้เกิด จะเกิดขึ้นได้จริงหรือไม่ งานของเราที่ทำงานใน "ภาพย่อย" ในพื้นที่ที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการตอบโจทย์ให้เกิดสันติภาพใน "ภาพใหญ่" ได้หรือไม่ อย่างไร

ในแง่การประเมินงานที่ตัวเองทำนั้น เครื่องมือ 'SAT Model' นี้ถือเป็นรูปธรรมเครื่องมือหนึ่งในเวลานี้ เมื่อเปรียบเทียบกับทุกเครื่องมือที่ผ่านมาทั้งหมด แต่แน่นอนว่า แต่ละเครื่องมือจะมีทั้งข้อดีและข้อด้อย เพราะไม่มีเครื่องมือไหนที่สมบูรณ์แบบ ในการวิเคราะห์ เราจึงต้องใช้หลายๆเครื่องมือ รวมถึงเครื่องมือที่เราเคยผ่านกันมาแล้ว เช่น กล่องสะท้อนสันติภาพ (Reflecting on Peace Practice – RPP Box) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้วิเคราะห์ความพยายามในการสร้างสันติภาพในภาพย่อย เพื่อเติมเต็มส่งเสริมกัน และจะเห็นว่าทั้งสองเครื่องมือนี้ได้นำพวกเราไปสู่เป้าหมายเดียวกันนั่นเอง

เครื่องมือ: กล่องสะท้อนการทำงานสันติภาพ
Tool: Reflecting on Peace Practice (RPP-Box)

ประยุกต์ใช้เครื่องมือวิเคราะห์ความขัดแย้งผสานกับ 'SAT Model'

แล้วเราจะประยุกต์ใช้ 'SAT Model' เข้ากับเครื่องมือวิเคราะห์ความขัดแย้งทั้งหมดที่เราเรียนรู้อันมาแล้วอย่างไร ตัวอย่างหนึ่งที่เห็นชัด คือ ผลจากการวิเคราะห์แรงขับที่ทำให้ความขัดแย้งยืดเยื้อ ไม่จบง่ายๆนั้น จะเป็นเหมือนเข็มทิศที่เราได้เห็น ว่า กิจกรรมที่ดูเหมือนเป็นงานสันติภาพเชิงย่อนั้นได้ตอบโจทย์ในการแก้ปัญหาหรือไม่ สามารถทำให้ความขัดแย้งจบลงได้หรือไม่

แต่ละเครื่องมือที่ผ่านมา อาจจะเน้นน้ำหนักต่างกัน บางเครื่องมือเน้นไปในเชิงโครงสร้าง เช่น ตัวแสดง (actors) เมื่อวิเคราะห์ตัวแสดง/ใครที่เกี่ยวข้องบ้าง จะเป็นเรื่องของโครงสร้าง แต่ถ้าพูดถึงเรื่องเล่า น้ำหนักจะเน้นไปในเชิงทัศนคติเสียส่วนใหญ่ ประเด็นคือ การจะแก้ไขความขัดแย้งได้ กิจกรรมหลายอย่างต้องร้อยเรียงกันแล้วตอบโจทย์ทั้งสามมุมของ 'SAT Model' ได้

เครื่องมือวิเคราะห์ความขัดแย้ง Conflict Analysis Tools	เชิงโครงสร้าง Structural	เชิงทัศนคติ Attitudinal	เชิงปฏิสัมพันธ์ Transactional
1. ตัวแสดงและความสัมพันธ์ Actors and Relationship			
2. ประเด็น จุดยืน ความสนใจ ความจำเป็นพื้นฐาน และความกลัว (Issues, Positions, Interests, Needs, and Fear)			
3. แรงขับความขัดแย้ง Drivers of Conflicts			
4. เรื่องเล่าความขัดแย้ง Narratives of Conflict			
5. บริบทของความขัดแย้ง Context Factors			
6. สันติภาพเชิงบวก + เชิงลบ Negative + Positive Peace			

"ในหนึ่งกิจกรรม จำเป็นต้องตอบโจทย์ทั้งสามมุม คือเชิงโครงสร้าง ทัศนคติ และปฏิสัมพันธ์ให้ครบหรือไม่?"

คำตอบคือ "ไม่จำเป็น" และไม่ได้หมายความว่า หากกิจกรรมที่ทำอยู่นั้นไม่มีครบทุกช่องแล้ว งานเราจะไม่มี ความหมาย ไม่มีคุณค่า ไม่มีความสำคัญ ไม่ใช่เช่นนั้น เพราะทุกงานล้วนมีคุณค่าในตนเอง อย่างที่กล่าวแต่ต้น เครื่องมือนี้ จะทำให้เห็นภาพรวมของงานสันติภาพในภาพย่อยๆ ที่ต้องไปรวมกับคนทำงานกลุ่มอื่นๆ เป็นไปไม่ได้ที่คนหนึ่งคนจะทำได้ ทุกอย่าง ทั้งการผลักดันรณรงค์สิทธิมนุษยชน การพูดคุยสันติภาพ การขับเคลื่อนประเด็นการเมืองการปกครอง งานเหล่านี้ ต้องใช้ความถนัดเฉพาะของผู้เชี่ยวชาญแต่ละด้านแบ่งงานกันทำ

ย้ำอีกครั้ง 'SAT Model' เป็นเครื่องมือที่ทำให้คนทำงานสร้างสันติภาพตระหนักว่า จะต้องเชื่อมโยงงานของตนเองกับผู้อื่น และเห็นชัดเจนว่างานใดสามารถปล่อยให้คนอื่นทำ งานใดเราจะไปช่วยเหลือคนอื่นได้ นี่เป็นประโยชน์จากเครื่องมือนี้

แม้การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างจะสำคัญที่สุดในเครื่องมือนี้ เพราะเรารู้ว่าต้องแก้ไขเรื่องใดบ้างไปในทิศทางที่ดีขึ้น แต่กว่าจะไปถึงเป้าหมายเชิงโครงสร้างได้ งานเชิงปฏิสัมพันธ์ การหาผู้คนมาแลกเปลี่ยน พูดคุย ถกเถียงและรับฟังกัน อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงทัศนคติได้ก็เป็นงานที่จำเป็น เพื่อจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างได้เป็นลำดับถัดไปอย่างยั่งยืนและมั่นคง

ในวงไอพีพีมีคนทำงานเชิงโครงสร้างอยู่แล้ว ทั้งด้านสิทธิมนุษยชน ฝ่ายความมั่นคง หรือกลุ่มกำลังขับเคลื่อนเรื่องการเมืองการปกครอง ประเด็นคือ จะทำอะไรให้งานเหล่านั้นเชื่อมกัน ไม่ใช่ใครทำอะไรก็ทำ แต่จะต้องมีพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ เชื่อมโยง แลกเปลี่ยนกัน จนเป็นสามเหลี่ยมที่สมบูรณ์

มีข้อสังเกตหนึ่ง คือ งานที่เรามองว่าจะนำไปสู่สันติภาพได้ อาจจะขัดกับงานที่อีกคนหนึ่งก็มองว่าจะนำไปสู่สันติภาพเหมือนกัน เช่น ประเด็นเรื่องความมั่นคง จะรักษาความมั่นคงในพื้นที่อย่างไร คนหนึ่งบอกว่าทำแบบนี้ความมั่นคงจะเกิด สันติภาพจะเกิด อีกฝ่ายหนึ่งอาจจะบอกว่าไม่ใช่ก็ได้ ถ้าทั้งสองฝ่ายคิดเหมือนกันก็จะนำไปสู่สันติภาพ เพราะฉะนั้นจึงไม่แปลก ต่างฝ่ายต่างคิดว่าตัวเองทำงานเพื่อสันติภาพอยู่ แต่ทำไมผลไม่เป็นไปตามที่ตัวเองอยากให้เห็น

เช่นนี้แล้ว 'SAT Model' แสดงให้เห็นอย่างเป็นระบบว่า จริงแล้วมีคนจำนวนมากที่ทำงานสันติภาพเหมือนกัน แต่จะมีสันติภาพที่ต่างกัน เครื่องมือนี้ไม่ได้บอกว่าทำให้ทำงานได้ดีที่สุด แต่เครื่องมือชี้ว่ามีจุดตรงไหนบ้างที่เราจะทำความเข้าใจกัน ปรับเข้าหากัน หรือเติมเต็มกัน มีจุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร

วิธีการวิเคราะห์เครื่องมือนี้ทำได้ 2 แบบ คือ

(1) การวิเคราะห์หาจุดแข็งจุดอ่อนในสิ่งที่ทำมาแล้ว และมีจุดไหนที่สามารถเพิ่มเติมได้ จุดไหนที่เห็นตรงกันหรือเห็นไม่ตรงกัน ทำไม เพราะอะไร และ

(2) ในกิจกรรมหลายด้านนี้ นักสร้างสันติภาพจะเติมเต็มหนุนเสริมกันอย่างไรได้บ้าง ต้องทำอะไรต่อไปเมื่อเทียบกับแผนที่สันติภาพในภาพใหญ่ เพื่อไปหนุนเสริมให้เกิดสันติภาพในปลายทางได้อย่างไร ดูว่ามีสิ่งใดที่สามารถเชื่อมร้อยกันได้บ้าง ในแต่ละกิจกรรมมีจุดเน้นต่างกันทั้งเชิงโครงสร้าง เชิงทัศนคติ และเชิงปฏิสัมพันธ์ ความจริงไม่ว่ากิจกรรมใดที่สร้างสันติภาพมักแต่ทั้งสามมุมซึ่งมีน้ำหนักต่างกัน

ชุดความรู้ IPP เป็นการสรุปความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสันติภาพจากวิทยากรซึ่งได้รับเชิญมาแลกเปลี่ยนในเวทีเรียนรู้ (Learning Platform) อันเป็นพื้นที่กลางที่ประกอบด้วยคนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีภูมิหลังและความเห็นทางการเมืองที่แตกต่างหลากหลายมาร่วมพูดคุยกัน วง IPP นี้ริเริ่มขึ้นตั้งแต่ปี 2554 ด้วยความร่วมมือจากสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่, สถาบันวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ศูนย์ข่าวสารสันติภาพ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า, ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้, มูลนิธิเบิร์กฮอฟ, และศูนย์ความร่วมมือทรัพยากรสันติภาพ